

DÖRDÜNCÜ HAÇLI SEFERİ'NDEN SONRA ANADOLU*

Ebru ALTAN**

ÖZET

Dördüncü Haçlı Seferi (1203-1204)'nin amacından uzaklaşarak Bizans'ı hedef alması üzerine, 13 Nisan 1204'de İstanbul Lâtinler tarafından zapt edilince Bizans İmparatorluğu dağıldı. Bu seferin Anadolu'daki Selçuklulara bir zararı dokunmadığı gibi Bizans'ın parçalanması Türklerin işine bile yaradı. Bu dönemde, Haçlılar'ın İstanbul'da kurdukları Lâtin Devleti yüzünden Bizanslıların içine düştüğü kaos, Selçuklu Devleti'nin sefer politikaları ve fetihlerinde rol oynadı. İstanbul'da kurulan Lâtin Devleti, Selçuklular için doğrudan bir tehdit oluşturmadı. Zira, İznik'teki yeni Bizans kuruluşu, bir tampon devlet görevi gördü. İznik Bizans Devleti ile Trabzon Bizans Devleti arasındaki rekabet de Türklerin işine yaradı. Böylece, 1204'de Bizans'ın parçalanmasından sonra Anadolu'da ortaya çıkan koşullar Selçuklu Devleti'nin bölgedeki hâkimiyetini güçlendirmesine yardım etti. Artık Batı'dan gelecek büyük bir tehlike kalmadığından Selçuklular, iyi plânlanmış fetih politikalarıyla sınırlarını genişletmek imkânını buldular. Özellikle, Karadeniz ve Akdeniz'de liman şehirlerine kavuşarak, Anadolu ticaret yollarının önemi sayesinde dünya ticaretinde önemli rol oynadılar.

Anahtar Kelimeler: Dördüncü Haçlı Seferi, Anadolu, Selçuklular, İstanbul, Lâtinler, İznik

Bilindiği gibi, Dördüncü Haçlı Seferi (1203-1204)'nin amacından uzaklaşarak Bizans'ı hedef alması üzerine, 13 Nisan 1204'de İstanbul Lâtinler tarafından zapt edilince Bizans İmparatorluğu dağıldı. Bu seferin Anadolu'daki Selçuklulara bir zararı dokunmadığı gibi Bizans'ın parçalanması Türklerin işine bile yaradı. Burada, Dördüncü Haçlı Seferi'nden sonra Anadolu'da oluşan siyasî tablonun üzerinde durmak ve özellikle de Selçuklu Devleti'nin dış siyasetine etkisi bakımından bu konuyu ele almak istiyorum.

* Bu çalışma, 25-29 Ağustos 2004 tarihlerinde, *Society for the Study of the Crusades and the Latin East* tarafından Boğaziçi Üniversitesi'nde düzenlenen uluslararası konferansta (Around the Fourth Crusade, Before and After) sunulmuş olan "Anatolia After the Fourth Crusade" adlı bildirisinin Türkçesidir.

** Yrd.Doç.Dr., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

1204 yılında İstanbul'da, 1261'e kadar 57 yıl hüküm sürecek olan bir Lâtin Devleti kuruldu ve Baudouin de Flandre imparator olarak taçlandırıldı. Haçlılar, İstanbul'dan sonra Balkanlar'da ve Yunanistan'da da devletler kurdular. Öte yandan, Bizans Devleti parçalanırken biri Epiros'da, diğeri Anadolu'da İznik (Nikaia)'te olmak üzere Bizans'ın uzantısı olan iki devlet ortaya çıktı. Ama eski imparator III. Aleksios'un kızı Anna ile evli olan Theodoros Laskaris'in İznik'te kurduğu devlet daha büyük gelişme gösterdi. Lâtinlerin, Bulgar çarı Kaloyan'ın birlikleri (Bulgar-Kuman) tarafından 14 Nisan 1205'te Edirne yakınında bozguna uğratılmasından sonra Laskaris durumunu kuvvetlendirdi. Anadolu topraklarından çıkarılan Lâtinlerin ellerinde sadece Biga (Pegae) şehri kaldı. Laskaris'in 1206'da (*despotes* unvanı yerine) resmen imparator unvanını almasından sonra İznik artık, Bizanslılar için meşru hükümetin merkezi oldu¹.

Bu sıralarda başka bir Bizans Devleti de Trabzon (Trapezunt)'da kurulmuştu. İmparator I. Andronikos'un torunu Aleksios Komnenos, teyzesi Gürcistan Kraliçesi Tamar (1184-1212)'in desteğiyle, Nisan 1204'de Trabzon'u ele geçirdi. Aleksios Trabzon ve Sinop'ta hâkimiyet kurarken, kardeşi David Paphylogonia'ya hâkim oldu ve hâkimiyet sahasını Ereğli (Herakleia)'ye kadar batıya doğru genişletti. Komnenos hanedanının Karadeniz bölgesindeki bu kolu iki buçuk asır boyunca hüküm sürdü (1204-1461)². Bizans'ın parçalanması üzerine, Anadolu'da başka bir takım kısmî hâkimiyetler de ortaya çıktı. Meselâ Batı Anadolu'da Philadelphia (Alaşehir)'de Theodoros Mankaphas'ın, Menderes vadisinde Manuel Mavrozomes'in idareleri, Milet yakınında da bir başka idare kurulmuştu; kuzeyde Samsun (Amisos)'a ise Sabbas hâkim olmuştu.

Bu arada, Anadolu'da en büyük güç olan Türkiye Selçuklu Devleti'nin Sultanı Rükneddin II. Süleymanşah (1196-1204)'ın 6 Temmuz 1204'te ölümünden sonra başlayan taht kavgaları yüzünden, Selçuklu Devleti iç mücadelelerle meşgul olmak zorunda kaldı. Süleymanşah'ın çocuk yaştaki oğlu III. Kılıç Arslan, sultan ilân edilmişti; fakat devletin ileri gelen emirleri, onun yerine, Gıyaseddin Keyhüsrev'i tercih ederek onu Konya'ya davet ettiler. Bu sıralarda İstanbul yakınlarında sürgünde bulunan I. Gıyaseddin Keyhüsrev (1192-1196),

¹ Niketas Khoniates, terc. I. Demirkent, *Niketas Khoniates'in Historia'sı (1195-1206). İstanbul'un Haçlılar Tarafından Zaptı ve Yağmalanması*, İstanbul 2004, s. 197-199, 209 vd.; krş. A. Gardner, *The Lascaris of Nikaia*, Amsterdam 1964², s. 52-71; G. Ostrogorsky, terc. F. Işıltan, *Bizans Devleti Tarihi*, TTK-Ankara, 1991³, s. 390 vdd.; St. Runciman, terc. F. Işıltan, *Haçlı Seferleri Tarihi*, III, TTK-Ankara 1992², s. 110 vdd.; I. Demirkent, *Haçlı Seferleri*, İstanbul 1997, s. 179 vd.

² W. Miller, *Trebizond, the last Greek Empire*, Amsterdam 1968², s. 14 vd.; A.A. Vasiliev, "The Foundation of the Empire of Trapezunt", *Speculum*, 11 (1936), s. 3 vdd.; Ostrogorsky, s. 393.

1196'da Konya'yı kardeşi II. Süleymanşah'a terk ettikten sonra İstanbul'a Bizans İmparatoru III. Aleksios Angelos'un yanına gitti ve orada Mavrozomes adlı ileri gelen bir Bizanslı'nın kızıyla evlendi³.

Gıyaseddin Keyhüsrev, Konya'dan aldığı davet üzerine hemen harekete geçti. Ancak Theodoros Laskaris, Sultan III. Kılıç Arslan ile anlaşmıştı; bu yüzden de Keyhüsrev, İznik'ten geçebilmek için, Türkler tarafından yeni fethedilmiş olan Lâdik (Laodikeia-Denizli) ve Honas (Khonai)'ı Bizanslılar'a geri vermeyi kabul etmek hatta, iki oğlunu da İznik'te rehin olarak bırakmak zorunda kaldı⁴. Sonunda, Gıyaseddin Keyhüsrev dokuz yıl sonra Şubat 1205'te, ikinci kez Selçuklu tahtına çıktı ve Selçuklu ülkesi yeniden siyasî istikrara kavuştu; bunu takip eden dönem Selçuklular için aynı zamanda iktisadî yönden de bir gelişim devri oldu (1205-1220)⁵.

Bu dönemde, Haçlıların İstanbul'da kurdukları Lâtin Devleti yüzünden Bizanslıların içine düştüğü kaos, Selçuklu Devleti'nin sefer politikaları ve fetihlerinde rol oynadı. İstanbul Lâtin Devleti, Selçuklular için doğrudan bir tehdit oluşturmadı. Zira, İznik'teki yeni Bizans kuruluşu bir tampon devlet görevi gördü. İznik ile Trabzon arasındaki rekabet de Türklerin işine yaradı.

Gerçekten de Theodoros Laskaris, devletini koruyabilmek için İstanbul'daki Lâtinlerin yanı sıra kuzeyde Karadeniz sahillerine yerleşmekte olan Komnenoslar ile de mücadele etmek zorundaydı. Trabzon hükümdarı Aleksios'un kardeşi David, Bizans'ın vârisi olduğu iddiasıyla sınırlarını batıya doğru ilerletmeye çalışıyordu. Laskaris, David ile mücadele edebilmek için Türkiye Selçuklu Sultanı Gıyaseddin Keyhüsrev ile bir dostluk ve ittifak anlaş-

³ bk. İbn Bîbî, *el Evamirü'l-Alai'ye fi'l-Umuri'l-Alai'ye (Selçuk name)*, I, terc. M. Öztürk, Kültür Bakanlığı-Ankara 1996, s. 51-76; Aksarayî, *Müsâmeretü'l-ahbâr ve Müsâyeretü'l-ahyâr*, terc. M. Öztürk, TTK-Ankara 2000, s. 24; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi'l-Tarih*, XII, terc. A. Özyayın, İstanbul 1987, s. 165; Ebu'l-Ferec, terc. Ö.R. Doğrul, *Abül'-Farac Tarihi*, II, Ankara 1987², s. 474.

⁴ İbn Bîbî, I, s. 101.

⁵ Keyhüsrev'in Selçuklu tahtını tekrar elde etmesi hakkında geniş bilgi için bk. İbn Bîbî, I, s. 104 vdd.; İbnü'l-Esir, XII, s. 165 vd. Krş. S. Kaya, *I. Gıyaseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi (1192-1211)*, İstanbul 2001 (Basılmamış Doktora Tezi), s. 120 vdd. Bu dönemde devletin sınırları doğuda Gürcistan, kuzeyde Karadeniz sahillerine ve Bolu'ya kadar genişlemişti. Erzincan'da hüküm süren Mengüçükoğulları, II. Süleymanşah zamanında olduğu gibi Selçuklulara tâbi olmaya devam ettiler; Harput Artuklu Meliki Nizameddin Ebu Bekr ve Samsat (Sümeysât) hâkimi Eyyubilerden Melik Efdal de Sultan Keyhüsrev'e tâbi oldular. Yine II. Süleymanşah'ın, Selçuklu Devleti'ne ilhak ettiği Erzurum'daki Saltuklu topraklarını sultanın kardeşi Müğiseddin Tuğrul-şah idare ediyordu. Böylece Selçuklu hâkimiyeti Doğu ve Güneydoğu'da yayılmıştı. Krş. O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1971, s. 277.

ması yaptı. Bu sayede Laskaris, David Komnenos'un, Lâtinler tarafından henüz boşaltılmış olan İzmit (Nikomedeia)'i ele geçirmek üzere gönderdiği Synadenos adındaki genç bir kumandanın idaresindeki ordusunu mağlup etti⁶.

Karadeniz sahillerinde Komnenosların yayılması Selçuklular için de endişe vericiydi. Zira bu devirde Asya ile Avrupa arasında ticarî faaliyetlerin gelişmesi sebebiyle Anadolu, uluslar arası bir transit ticaret yolu haline gelmişti. Ancak, şimdi bu sahiller hâkimiyet mücadelesine sahne oluyordu. Bu sıralarda Samsun'da⁷ Sabbas adlı bir Bizanslı kendisine bağımsız bir idare kurmaya çalışıyordu. Ancak devletinin sınırlarını batıya doğru genişletmeye çalışan Trabzon hükümdarı Aleksios, Samsun'u kuşattı. Aleksios ve David arasında sıkışıp kalan Sabbas da Laskaris'e bağlandı.

Bu mücadeleler yüzünden bölgede güvenliğin ve asayişin bozulması uluslar arası ticareti de olumsuz etkiledi. Karadeniz'in kuzeyindeki Kıpçak (Kuman) bozkırları ile Elcezire, Suriye, Irak ve Mısır arasındaki ticaret yolu buradan geçiyordu. Kervanlar, Kayseri ve Sivas yolu ile Samsun ve Sinop limanlarına geliyorlar, böylece Suğdak (Kırım) ve İstanbul arasındaki ticarî faaliyetler düzenli olarak devam ediyordu. Ancak Aleksios'un ticaret yollarını kapatması düzeni bozmuş, ticarî faaliyetlerin duraklamasına yol açmıştı⁸.

Selçuklu Devleti ise bu dönemde, Anadolu üzerinden geçen uluslar arası ticaret yollarının önemini göz önüne alarak sefer ve fetih politikalarını buna göre belirliyordu Bunun için Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev, bölgede ticaretin yeniden canlanmasını sağlamak amacıyla Karadeniz seferine çıktı ve Trabzon hükümdarı Aleksios'u mağlup ederek bölgedeki ticaret yollarının yeniden açılmasını sağladı. Ancak Samsun ve Sinop şehirlerinin durumunda şimdilik bir değişiklik olmadı.

Karadeniz bölgesine düzenlenen bu seferden sonra Selçuklu ordusu 1206 yaz başında hem batıya hem de güneye yürümeye başladı. Bu dönemde batıda Türk akınları Menderes vadisine, Ödemiş, Tire, Bergama ve Edremit'e kadar uzanmıştı.

⁶ Bk. Niketas, s. 210 vd., 226; krş. Gardner, s. 75; Miller, s. 15-17.

⁷ Niketas (s. 81), Rükneddin II. Süleymanşah'ın daha Tokat Meliki olarak hüküm sürdüğü yıllarda Samsun'u hâkimiyeti altına aldığını belirtir. II. Süleymanşah zamanında bu sahiller fethedilince Türkler tarafından Amisos yakınında Samsun şehri kurulmuştu. Krş. P. Wittek, "Bizanslılardan Türklere Geçen Yer Adları", terc., M. Eren, *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, I (1969), s. 220 vdd.

⁸ İbnü'l-Esîr (XII, s. 197), 1206 (H. 602) yılı olayları arasında bu durumu anlatır.

Keyhüsrev, 1205'te Konya üzerine yürürken Laskaris ile yaptığı anlaşmaya göre Bizanslılara teslim edilmesi gereken Honas ve Lâdik'i (Denizli), kayınpederi Mavrozomes'in idaresine bırakmış, böylece bölgede bir başka Bizans idaresi daha kurulmuştu⁹. Ancak Mavrozomes'in idaresinde Keyhüsrev'e tâbi olan bu yeni Bizans kuruluşunun bölgedeki varlığı uzun ömürlü olmadı. 1206'da Honas ve Lâdik yeniden Selçukluların eline geçerken Mavrozomes de Konya'ya damadının yanına döndü¹⁰. Güneye doğru yapılan seferler ise önce Isparta'nın ele geçirilmesiyle gelişti. Çünkü kısa bir süre önce Türkmenlerin bu şehri ele geçirmesiyle Akdeniz'e doğru adım adım ilerlemek imkânı doğmuştu.

Bundan sonra sultan, Anadolu'nun Akdeniz kıyısında önemli bir ithalat ve ihracat limanı olan Antalya (Attalia-Adalia-Satalia)'yı hedef aldı. 1204'den sonra bu sahillerde de hâkimiyet mücadelesi başlamıştı. Bu sırada Antalya ve civarı, Aldobrandini adındaki bir İtalyan'ın eline geçmiş, o da Kıbrıs kralını yüksek hâkim olarak tanımıştı. Bölgenin güvenliği bozulunca ticaret hayatı da tehlikeye girmişti; Mısır'dan ve Avrupa'dan gelen tacirler soyulmuş ve buradaki Frankların kötü muamelesine maruz kalmışlardı. Bu konudaki şikayetler Selçuklu başkenti Konya'ya kadar ulaşmıştı¹¹.

Bu olaylar üzerine, 1206 yılı sonlarında Selçuklu ordusu şehri kuşatınca, Kıbrıs Haçlı Krallığı'ndan Gautier de Montbéliard¹² kumandasında harekete geçen Lâtinler Aldobrandini'ye yardıma geldiler. 1191'den beri Kıbrıs'ı ellerinde bulduran ve Anadolu'nun Kıbrıs için siyasî ve ekonomik yönden büyük önem taşıdığını anlayan Haçlılar, bölgenin güney sahillerine yerleşebilmek umuduyla Antalya'yı savunmaya çalışmışlardı. Böylece Kıbrıs Krallığı'nın duruma müdahale etmesi yüzünden şehir hemen ele geçirilemedi. Fakat, sonunda

⁹ Niketas, s. 210, 226; İbn Bîbî, I, s. 110. Krş. Miller, s. 16.

¹⁰ Aksarayî, s. 25; *Anonim Selçuknâme*, terc. F.N. Uzluç, *Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi III*, Ankara 1952, s.27; Ebu'l-Ferec, II, s. 488. Krş. F. Dölger, *Regesten der Kaiserurkunden des Oströmischen Reiches von 565-1453*, III, München 1932, No:1670; Turan, *Selçuklular*, s. 281.

¹¹ İbn Bîbî, I, s. 115 vd.

¹² Kıbrıs Haçlı Kralı II. Amaury de Lusignan (1194-1205)'in ölümünden sonra krallık, onun on yaşındaki oğlu I. Hugue de Lusignan (1205-1218)'e geçmişti; nâiplik görevi de Hugue'un en büyük ablası Burgundia ile evli olan Gautier de Montbéliard'ye verilmişti. Ancak, Kıbrıs Krallığı'nı Türklerle savaşa sürükleyen Gautier, başarılı bir nâip olamadı. 1210 yılında iktidarı I. Hugue'e teslim ettikten sonra inânetle suçlanarak Akkâ'ya sürgüne gönderildi, bk. *Estoire de Eracles empereur et la conquête de la Terre d'outremer, RHC occ.*, II, s. 305, 15 vd.; krş. Runciman, III, s. 119.

sultanın idaresine girmeyi tercih eden şehirdeki Bizanslıların da yardımıyla Antalya 5 Mart 1207'de Türk hâkimiyetine girdi¹³.

Antalya'nın fethi ile Selçuklular hem Akdeniz'de önemli bir ithalat ve ihracat limanına kavuştular hem de burasını deniz kuvvetleri için bir üs haline getirdiler. Bundan sonra Keyhüsrev, ticaretin gelişmesi amacıyla hemen Kıbrıs'daki Lâtinlerle bir ticaret anlaşması imzaladı. Bu, Selçukluların Haçlılar ile yaptığı ilk ticarî anlaşma idi¹⁴. Yine bu sıralarda Venediklilerle de Türkiye'de serbestçe ticaret yapabilmelerine imkân veren bir anlaşma yapılarak ticarî ilişkilerin gelişmesine zemin hazırlanmıştı¹⁵.

Gıyaseddin Keyhüsrev'in son icraatı Bizanslılarla yapılan savaş oldu ve bu savaşta hayatını kaybetti. Anadolu'da Selçukluların gücünün gittikçe artması, üstelik Selçuklular ile İstanbul Lâtin Devleti arasında bir yakınlaşmanın başlaması¹⁶ Laskaris'i endişeye düşürmüştü. Buna karşılık Sultan Keyhüsrev de, Laskaris'in daha fazla kuvvetlenmesini kendi hâkimiyeti açısından tehlikeli bulmuştu. 1204'de İstanbul'dan kaçan İmparator III. Aleksios (1195-1203) da bu sıralarda Selçuklulara sığınmıştı ve meşrû imparator olarak tahtını tekrar elde edebilmek için sultandan yardım istiyordu. Bu durum Keyhüsrev'in, İznik Bizans Devleti'ne karşı harekete geçmesine zemin hazırladı.

Sultan, eski Bizans imparatoru III. Aleksios'u da yanına alarak, Phrygia Antiokhia'sını kuşattı ve bu sırada gelen Laskaris'in ordusuyla yapılan savaşta Bizanslılar büyük kayıplara uğradılar. Ancak bu mücadele sırasında sultanın

¹³ Niketas, s. 227; İbn Bîbî, I, s. 117-119; İbnü'l-Esîr, XII, s. 205 vd.; Ebu'l-Ferec, II, s. 488; krş. Turan, "Ortaçağlarda Türkiye Kıbrıs Münasebetleri", s. 214 vd.; Kaya, s. 131 vdd.

¹⁴ Gıyaseddin Keyhüsrev döneminde yapılan bu anlaşmanın metni mevcut değildir. Ancak Kıbrıs Haçlı Kralı Hugue'un Sultan İzzedin Keykavus'a cevaben göndermiş olduğu Ocak 1214 tarihli mektupta iki taraf arasında "6 yıldan beri yeminle teyit edilmiş bir dostluğun bulunduğu ve vesikaların altın mühürle tasdikli olduğu" şeklindeki ifadeden ilk anlaşmanın Antalya'nın fethinden hemen sonra yapıldığı açıkça anlaşılıyor, bk. O. Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar*, TTK-Ankara 1988², s. 109 vdd., 139; M. Delilbaşı, "Ortaçağ'da Türk Hükümdarları Tarafından Batılılara verilen İmtiyazlara Genel Bir Bakış", *Belleten*, XLVII, Sayı: 185 (1984), s. 96; G. Ögün Bezer, "Kıbrıs'ta İslam Hakimiyeti ve Selçuklular Zamanında Kıbrıs ile Ticaret İlişkileri", *Dünden Bugüne Kıbrıs Meselesi*, yay. Haz. A. Ahmetbeyoğlu-E. Afyoncu, İstanbul 2001, s. 5 vdd.

¹⁵ I. Alâaddin Keykubad (1220-1237)'in, 8 Mart 1220'de Venediklilere verdiği fermana Venedikliler ile Selçuklular arasındaki ilk ticaret anlaşmasının Sultan Keyhüsrev döneminde yapıldığı, onun halefi Keykavus'un da bu anlaşmayı yenilediği bellidir, bk. F. Tafel-M. Thomas, *Urkunden zur Aterren Handels und Staats geschichte der Republik Venedig*, I, CXVI, s. 438 vd, II, CCXXXI, s. 143, 221 vdd.; Turan, *Vesikalar*, 124, 143 vdd.

¹⁶ Lâtin hükümdarı Henri ile Sultan Keyhüsrev, Venedik aracılığıyla 1209'da, İznik Bizans Devleti'ne karşı bir ittifak yapmışlardı, bk. Ostrogorsky, s. 397'den naklen E. Gerland, *Geschichte des lateinischen Kaiserreiches von Konstantinopel*, I, Homburg, 1905, s. 210 vdd.

ölümü üzerine Selçuklu ordusu dağıldı ve galip iken mağlup duruma düştü (5 Haziran 1211). Bu savaşta, Laskaris'e esir düşen III. Aleksios ise hayatının kalan kısmını İznik'te kapatıldığı bir manastırda geçirdi¹⁷.

Gıyaseddin Keyhüsrev'in ölümünden sonra oğlu Malatya Meliki İzzeddin Keykavus (1211-1220) sultan ilan edildi (21 Temmuz 1211). Onun kardeşi Tokat Meliki Alâaddin Keykubad'ın tahtı ele geçirme girişimi sonuçsuz kaldı ve Ankara'ya sığındı¹⁸.

Selçuklu sultanının ölümü sayesinde savaşı kazanmasına rağmen savaşta ordusu perişan olan Bizans İmparatoru Laskaris, yeni sultana barış teklifinde bulundu. Zira Laskaris, öncelikle İstanbul'daki Lâtinlere karşı mücadele etmesi gerektiğini düşünüyordu, şimdi asıl hedefi İstanbul idi¹⁹. Sultan İzzeddin Keykavus da ilk iş olarak Ankara kalesine sığınmış olan kardeşi Alâaddin Keykubad meselesini halletmek ve Ermeniler'in işgal ettiği Ereğli ve Karaman'ı geri almak istediğinden bu barış teklifini kabul etti²⁰. Bu anlaşma ile elli yıl sürecek olan barış sağlanmış oluyordu. Bu tarihten itibaren Selçuklular, yalnız Trabzon'daki Bizanslılar, Kilikya'daki Ermeniler ile Fırat bölgesi ve Suriye'deki Müslümanlarla savaşacaklardır.

Bundan sonra Laskaris, Lâtinlere karşı yeniden mücadeleye başladı. 15 Ekim 1211'de Lâtin hükümdarı Henri, Rhyndakos (Kırmastı çayı) kenarında kazandığı bir savaşta sonra Bergama ve Nymphaion (Nif)'a kadar ilerledi. Lâtinler 1213'de Bizanslıları mağlup ederek Anadolu'daki topraklarını korudular. Nihayet, 1214 sonunda Nymphaion'da yapılan barış anlaşmasıyla iki taraf

¹⁷ İbn Bîbî, I, s. 122-131; *Anonim Selçukname*, s. 27 vd.; Akropolites, *Khronographia*, nşr. A. Heisenberg, *Gregorii Acropolitae Opera* I, Leipzig 1903, s.15 vdd.; terc. W. Blum, *Die Chronik*, Stuttgart 1989, s. 72, 75 vd.; Gregoras, *Historia Romae*, nşr. I. Bekker, CSHB, Bonn 1855, s. 16 vdd.; terc. A. Van Dielen, *Rhömische Geschichte*, Stuttgart 1973, s. 71 vd. Krş. Gardner, s. 82 vd.; B. Lehmann, terc. M. Eren, "Theodor I. Laskaris (1204-22) ve I. Gıyaseddin Keyhüsrev", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, III, 1971, s. 593 vdd.; Kaya, s. 143 vdd. Bizans kaynakları savaşın Menderes kenarındaki Antiokhia'da meydana geldiğini belirtir; buna karşılık Selçuklu kaynakları ise Türklerin Alaşehir sınırına yaklaştığını savaşın burada olduğunu söyler. Bu savaş İznik-Bizans Devleti'ne arazi kazancı sağlamamıştır.

¹⁸ İbn Bîbî, I, s. 133 vdd.; Aksaraylı, s. 25. Krş. S. Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykavus (1211-1220)*, TTK-Ankara 1997, s. 21 vdd. Alâaddin, Erzurum Meliki amcası Tuğrul Şah ile Danişmendî Zahireddin İli ve Ermeni hâkimi Leo tarafından desteklenmişti.

¹⁹ Gerçekten de, Lâtin hükümdarı Henri, 13 Ocak 1212 tarihinde, Bergama yakınındaki ordugâhından Batı'ya gönderdiği bir mektupta, Laskaris'in en büyük düşmanları olduğunu, onun İstanbul'u almak için çok sayıda gemi topladığını Lâtinlere bildiriyordu, krş. Gardner, s. 85 vd.; Ostrogorsky, s. 397.

²⁰ İbn Bîbî, I, s. 151 vdd.; krş. Turan, *Selçuklular*, s. 299 vd.

birbirinin varlığını tanıdı ve Bizans ile Lâtin Devleti arasında sınır tespit edildi: Buna göre Lâtinler Anadolu'nun Edremit (Adramyttion)'e kadar uzanan kuzey batı ucunu muhafaza ederken, Selçuklu sınırına kadar olan topraklar ise İznik Bizans Devleti'ne kaldı²¹.

Bu arada, Sultan İzzeddin Keykavus da Ankara'ya kardeşi Alâaddin Keykubad üzerine yürütmüş, uzun süren kuşatmadan sonra 1213 yılında şehri teslim alarak bu meseleyi halletmişti²². Sonra, sultan Bizans ile barış halinde olmasından faydalanıp babasının siyasetine uygun olarak sefer hedeflerini belirlerken ticarî gayeleri göz önünde bulundurdu; denize açılan liman şehirlerini elde etmeye ve Kilikya, Suriye ve Elcezire'de Selçuklu nüfuzunu artırmaya çalıştı. Önce, ülkede ticaretin gelişmesi için bazı faaliyetlere başladı. 1213 yılında Kıbrıs Kralı Hugue de Lusignan ile temasa geçerek yaptığı anlaşma sayesinde Avrupalı tacirlerin Kıbrıs üzerinden Türkiye'ye girmelerini sağladı²³.

Sultan İzzeddin Keykavus, bundan sonra Karadeniz ticaretini de emniyet altına almak için kuzeye yöneldi. 1214'de Lâtinlerle barış yapan Laskaris, aynı yıl onların desteğinden mahrum kalan Trabzon İmparatoru Aleksios'un kardeşi David'i mağlup ederek Ereğli ve Amasra (Amastris) limanlarından atması ve onun Sinop'un batısında kalan hâkimiyet sahasını kendi topraklarına katması. Bu yüzden, sultan doğuya doğru hızla ilerleyen Laskaris ile dostluğu bozmadan Karadeniz kıyılarına yerleşebilmek için acele etmek zorundaydı. Böylece İznik-Trabzon rekabetinden faydalanan sultan, Karadeniz'de önemli bir ithalat-ihracat limanı ve uluslararası kervan yollarının denize ulaştığı bir merkez olan Sinop üzerine yürüdü ve 2 Kasım 1214 tarihinde şehri ele geçirdi. Aleksios Türklere esir düştüyse de daha sonra Selçukluların vassali olarak yeniden Trabzon'da tahta çıkarıldı. Trabzon Komnenosları bu tarihten Moğol istilasına kadar Selçuklulara tâbi kaldılar. Sinop Selçukluların eline geçince Trabzon'un Batı Anadolu ile bağlantısı kesilmiş oldu²⁴.

Bunu takip eden dönemde, Sultan İzzeddin Keykavus, güneydeki meselelerle uğraşmak fırsatını buldu. Kardeşi Alâaddin Keykubad ile mücadelesi sırasında Ermeni hâkimi II. Leo, Toroslar'ın kuzeyinde yayılarak Ulukışla, Ereğli

²¹ Krş. Gardner, s. 84 vdd.; Dölger, *Regesten*, No:1684; Ostrogorsky, s. 397 vd.

²² Koca, s. 25 vdd.

²³ Turan, *Vesikalar*, s. 109 vdd.

²⁴ İbn Bîbî, I, s. 168 vdd.; *Anonim Selçuknâme*, s. 28. Krş. Miller, s. 17 vd.; Vasiliev, "Foundation", s. 25 vdd.; Cl. Cahen, terc. Y. Moran, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, İstanbul 1979, s. 131; Ostrogorsky, s. 399; Koca, s. 30 vdd.

ve Karaman'ı işgal etmişti (1211)²⁵.Yine bu sıralarda Antalya'daki Hristiyanların isyanı üzerine şehir Kıbrıs'daki Haçlılar tarafından işgal edilmişti²⁶. Nihayet 1216 yılında önce Karaman ve Ereğli Ermenilerden geri alındı²⁷; ardından da Antalya ikinci kez fethedilerek tekrar Türk hâkimiyetine girdi (22 Ocak 1216)²⁸.

Bundan sonra sultan, aynı yıl (1216) Ermenilere karşı ikinci bir sefere çıkarak Leo'yu ağır bir yenilgiye uğrattı²⁹. 1218 yılında yapılan anlaşmayla Ermeniler, II. Süleymanşah zamanında olduğu gibi, tekrar Selçuklu Devleti'ne tâbi oldular; Sultan da Ermeni Leo'ya Sis (Kozan)'in idaresini bıraktı. Böylece Anadolu-Suriye ticaret yolunun güvenliği de sağlanmış oluyordu³⁰. İzzeddin Keykavus, 1218 yılında Haleb'i ele geçirmek ve Eyyübîlerden kendisine tâbi olan Sumeysat hükümdarı Melik Efdal'i buraya tayin etmek için harekete geçtiyse de bu girişimi sonuçsuz kaldı³¹. Elcezire'ye sefer düzenlemeye hazırlanan sultan, 7 Ocak 1220'de öldü.

Sonuç olarak, 1204'de Bizans'ın parçalanmasından sonra Anadolu'da ortaya çıkan koşullar Selçuklu Devleti'nin bölgedeki hâkimiyetini güçlendirmesine yardım etti. Artık Batı'dan gelecek büyük bir tehlike kalmadığından Selçuklular, iyi plânlanmış fetih politikalarıyla sınırlarını genişletmek imkânını buldular. Özellikle, Karadeniz ve Akdeniz'de liman şehirlerine kavuşarak, Anadolu ticaret yollarının önemi sayesinde dünya ticaretinde önemli rol oynadılar. Trab-

²⁵ Urfalı Vahram, *RHC. Doc.arm.*, I, s. 511; Sempad, *RHC. Doc.arm.*, I, s. 644. Krş. Turan, *Selçuklular*, s. 307.

²⁶ İbn Bîbî, I, s.162 vd. *Les Gestes des Chiprois* adlı eser, Gautier de Monbeliard'nin 1212 senesinde Anadolu'ya çıktığını ve Antalya'yı zapt ettiğini, fakat orada öldürüldüğünü kaydederek bu işgali doğrular, bk. Turan, "Türkiye-Kıbrıs Münasebetleri", s. 215. Fakat, yukarıda belirtildiği gibi, Gautier bu sırada artık nâiplik görevinde değildi.

²⁷ Urfalı Vahram, s. 511; Sempad, s. 644. Krş. R. Grousset, *Histoire des Croisades*, III, Paris 1936, s. 195; Turan, *Selçuklular*, s. 308.

²⁸ İbn Bîbî, I, s.163 vdd. Antalya kitabelerinde bu tarih kesin olarak kayıtlıdır, bk. Ahmed Tevhid, "Antalya Surları Kitâbeleri", *TTEM*, IX, (LXXXVI), s. 166-169. Geniş bilgi için krş. Turan, *Selçuklular*, s. 309 vdd.; Antalya'nın geri alınışından sonra 1216 yılı Temmuz ve Eylül aylarında Kıbrıs kralı ve Selçuklu sultanı arasında yeni bir ticarî anlaşma yapılmış, böylece ticaret hayatı yeniden düzene girmiştir, krş. Turan, *Vesikalar*, s.139 vdd.; ayn.mlf., "Türkiye-Kıbrıs Münasebetleri", s. 216.

²⁹ İbn Bîbî, I, s.184 vdd.; Tarihçi Hetum, *RHC. Doc.arm.*, I, s. 483; Urfalı Vahram, s. 513; Sempad, s. 644 vd. Krş. Turan, *Selçuklular*, s. 312 vdd.; Koca, s. 40 vdd. Savaş, Türkiye sınırında Keban kale-i yakınında oldu. Avrupalı ticaret kervanları, Yumurtalık (Ayas, Lajasso) limanından Kilikya'ya girip Ceyhan vadisini takip ederek Keban'da sınırı geçiyorlar, sonra Kayseri veya Sivas'a doğru yol alıyorlardı. bk. *RHC. Doc.arm.*, I, s. XXXI.

³⁰ İbn Bîbî, I, s. 189-191.

³¹ Krş. F. Sümer, "Keykâvus I", *DİA*, 25, s. 353; Koca, s. 47 vdd.